

MATERIÁLY

K PEDAGOGICKÉMU A VĚDECKÉMU PROFILU KATEDER PRÁVNÍCH DĚJIN NA NAŠICH PRÁVNICKÝCH FAKULTÁCH¹

Václav Vaněček

1.

Bádání i výuka na katedrách dějin státu a práva našich PF musí být zásadně, hluboce a důsledně zaměřeny na společný pedagogický cíl všech stupňů našeho školství, totiž na komunistickou výchovu nových generací naší mládeže, v tomto případě mladých právníků. Je to cíl dlouhodobý a je nepochybné, že pracovní metody k němu vedoucí budou několikrát revidovány a stále zdokonalovány. Přibližně do r.1975 je záhodno počítat s tím, že tu půjde o hledání cest, a to za soustavného využívání jednak našich vlastních zkušeností z let padesátých a šedesátých, jednak zkušeností - kriticky hodnocených - z ostatních socialistických zemí. Přitom je bezbytné respektovat specifičnost situace národů českého a slovenského v poslední čtvrtině 20.století na nejzazším pomezí světa socialismu a za pokusů Západu, jež je třeba dále očekávat, vždy znovu a v nových formách ovlivňovat protisocialisticky a protisovětsky jak naše studenty, tak naše učitele. Tlak Západu provozovaný již od let 50. a stupňovaný v letech 60., jevil se na našem úseku zejména v oblasti dějin státu, práva a právnictví jiných zemí a národů, tvořících náplň vyučovacího předmětu *obecných dějin státu a práva*, včetně práva římského. Je však stejně nebezpečný v oblasti československých právních dějin, kde - jak ukázal vývoj v 60.letech, - zvláště právní historie Německé spolkové republiky a Rakouska pokusila se deformovat marxistický vývoj naší právní historie a zasáhla zcela konkrétně do řad našich právních historiků např. v Ústavu státu a práva ČSAV. Zásahy ze Západu spolu s dočasnou pravicově oportunistickou linií vedení KSČ měly za následek zřetelné oslabení třídního přístupu ke studiu politických a právních institucí a fenoménů právní kultury minulosti u některých právních historiků, v čemž je nutno spatřovat oportunistickou deformaci původně správně orientované a ještě do počátku 60.let zdravě se vyvíjející naší právní historie.

¹ Vypracováno pro účely reorganizace právnických fakult a právního studia v září 1970.

Právě uvedené skutečnosti jsou také hlavním důvodem toho, že na-
příště je nezbytné v právněhistorické práci na našich vysokých školách
věnovat ideologicky stejnou pozornost jak orientaci *vědeckého bádání*,
tak orientaci vlastní *pedagogické práce* se studenty, ať už jde o volbu
témat kvalifikačních či jiných prací učitelů nebo o strukturu a pojetí
přednášek a seminárních výkladů; o tematiku diplomových a rigorózních
prací; o složení, základní orientaci a pojetí zkouškových otázek a kon-
trollu vědomostí i konečně o soustavné - se zkouškami těsně souvisejí-
cí - hodnocení ideově politické vyspělosti studentů a dorůstajících
nových vědeckých kádrů.

Jaké konkrétní politickovýchovné cíle musí si perspektivně (ale
přitom neodkladně) postavit jednotlivé obory naší právní historie, tak
jak bude rozvíjena na našich katedrách v nerozlučném spojení vědeckého
bádání a pedagogické praxe? Je možno tu navázat na to, co v 50. letech
opětovně tvořilo náplň řady našich pedagogických, programových a meto-
dologických setkání a konferencí, co však na přelomu 50. a 60. let zača-
lo být zatlačováno do pozadí, aby pak v průběhu 60. let a zejména v le-
tech 1967-1969 víceméně vědomě a záměrně bylo přímo odhazováno a za-
vrhováno jako překonaný, zaostalý a protipokrokový třídně politický
postoj konzervativního prý marxismu.

Tak jako má právní historie do značné míry klíčové postavení v pů-
sobení na první dva ročníky posluchačů právnických fakult, tak v mezi-
národních stycích má tato vědní oblast mimořádný význam jednak v boji
proti revanšismu a antikomunismu, jednak v kulturní ofenzívě států
a národů socialistického tábora vůči Západu, jednak konečně při reali-
zaci zásady obecné vědecké spolupráce socialistických zemí a jejich
integrace na poli rozvíjení a organizace vědecké práce.

Plnění těchto závažných úkolů má ovšem své kádrové předpoklady.
Hlavní otázkou je, do jaké míry se podaří v několika nejbližších letech
dosáhnout morálně politické jednoty těch, kdož na úseku právní historie
u nás - a zvláště na právnické fakultě pražské a brněnské - pracují
a budou pracovat. Jedním z nejškodlivějších jevů, které tuto plnou mo-
rálně politickou jednotu znemožňují, je to, že se u některých pracovníků
rozlišuje "čistě vědecká" stránka učitelovy práce na straně jedné a
jeho učitelské (popř. i jiné veřejné) vystupování na straně druhé.
I zde je třeba zajistit jednotu postoje a přístupu k daným úkolům, což
je jen konkrétní podoba marx-leninské zásady jednoty teorie a praxe.
I ve volbě a zejména ovšem ve způsobu zpracování vědeckých témat, ať už
jde o právní dějiny československé, obecné či socialistických zemí,
o dějiny politických a právních teorií atd., musí se projevovat třídně

politický postoj učitele - badatele, i po této stránce musí být jasný marx-leninský postoj učitele a jeho snaha speciální prací podepřít obecnou státně politickou linii naší země a celkovou revoluční politiku zemí tábora socialismu. Je jasné, že *takovéto* zaměření vědecké práce našich právních historiků nemůže a nesmí být ani v nejmenším na újmu vysoké vědecké úrovně této práce. Je však nutno skoncovat s oportunistem jevícím se v tom, že by se očekávala pochvala právněhistorické vědecké produkce především na Západě, ať už v recenzích či v pozváních, v členstvích apod. a že by se - ať už bezděky či vědomě - volba a zpracování, vnitřní politické orientace (metodická apod.) právněhistorických vědeckých témat přizpůsobovala režimu vládnoucímu na právnických a filosofických fakultách NSR, Rakouska, Francie, Itálie apod. Nikomu se nebrání, aby eventuálně takto pracoval "vědecky" soukromě, ale na našich právnických fakultách a konkrétně na našich právněhistorických katedrách pro badatele takto orientované učitelská místa k dispozici nemohou být.

3.

Odpovíme však posléze nyní i na otázku, co tvoří specifické a odborné poslání jednotlivých oborů na katedrách dějin státu a práva pěstovaných, vědecky rozvíjených a pedagogicky podávaných studentům - budoucím právníkům socialistického Československa.

A) Pokud jde o dějiny státu a práva v Československu, lze poukázat na to, co je nyní blíže vyloženo v úvodních partiích 2.vydání učebnice (Orbis, 1970). Vyplývá odtud, že cílem je zde poznání, osvětlení a výklad vývoje české a slovenské státnosti, české a slovenské právní kultury a právě tak ovšem i politické kultury, počínaje již 9.stoletím a konče dobou po druhé světové válce, vše to na základě analytické práce především s politickými a právními institucemi naší minulosti, jejíž výsledky a závěry by byly syntetizovány s výsledky ostatní historické práce zabývající se dějinami našich národů. O *takovéto* právní historii platí, že může být učitelkou života, že ve své specifické sféře může pomáhat řešit politické i právní problémy naší přítomnosti a ukazovat správně cestu do budoucnosti.

Hlavní směry výzkumu pro tento vědní obor jsou - jak v posledních 15 letech už častěji bylo konstatováno - tyto: vývoj státu a práva v Československu po 2.světové válce do současnosti; definitivní vyjasnění vývoje politických a právních institucí; dějiny státu a politických a právních ideologií v letech 1918-1945; vyřešení historické koncepce tisíciletého poměru českého státu k jeho západnímu sousedství a Svaté říši římské zvláště; studium dějin českého práva zemského a

městského; vývoj politických a právních institucí atd. na území Slovenska (před r.1918).

B) Se značnými potížemi je spojena koncepce výuky základních poznatků o dějinách státu a práva *jiných* zemí a národů, shrnovaných do učebního předmětu běžně zvaného *Obecné* (všeobecné, světové) dějiny státu a práva. Toto označení předmětu vedlo totiž ke vzniku pokusů o jakési obsáhlé právněhistorické encyklopedie, přičemž se mechanicky řadí vedle sebe, přesněji za sebou, stručné výklady o právních dějinách jednotlivých zemí, států a národů celého světa. V každé zemi, v níž se předmět takto koncipuje, je z tohoto komplexu vylučováno to, co tvoří obsah předmětu domácích právních dějin, takže prakticistický charakter náplně obecných právních dějin v tomto pojetí je zcela zřejmý.

Další komplikace při praktickém uskutečňování myšlenky *obecných* právních dějin jako vyučovacího předmětu vyvolávaly a dosud vyvolávají tendence, vyloučit z tohoto rámce - vedle domácích právních dějin - také ještě jiné historické fenomény, oddělit např. výklady o právu římském, výklady o vývoji státu a práva u Slovanů ("slovanské právo"), výklady o dějinách státu a práva socialistických zemí, nehledě k některým ještě jiným dílčím pokusům, např. obnovit (a oddělit) speciální výklady o právu kanonickém, o vývoji vztahů mezi státem a církví; o dějinách trestního práva (pro odborné studium kriminalistů) apod.

Je třeba přiznat, že marx-leninská vysokoškolská pedagogika a zejména její právnícká větev, kterou by lze označit jako juristickou pedagogiku či snad "propedeutiku", není dodnes propracována natolik, aby nám mohla poskytnout bezpečné vodítko při řešení těchto otázek.

Jako východisko z nesnází se nabízí jednak vhodné použití srovnávací metody, jednak přiměřená specializace tam, kde jsou pro to náležitě, v první řadě politické, důvody. Toto poslední platí zejména pokud jde o vytvoření speciálního předmětu s označením "Dějiny státu a práva socialistických zemí od r.1917 resp. 1945". (Viz ještě níže pod C). Platí to rovněž o eventuálním zařazení speciálního předmětu s jednoduchým označením "Římské právo", do něhož by byly pojaty - tam, kde se cítí potřeba - výklady především o institucích tzv. soukromého římského práva v jeho klasické podobě.

Vlastní jádro Obecných právních dějin spočívalo by pak zajisté v tom, že by se, zásadně na srovnávací bázi, podávaly výklady o vývoji právní a politické kultury v celých dosavadních dějinách lidstva. Výklad by se mohl uspořádat např. tak, že vznik státu by se objasnil jednak na počátcích tzv. orientálních despotií, jednak na příkladu tzv. barbárských států (zde klíčovou otázkou by bylo střetnutí pozdních prvotně pospolných vztahů s otrokářskou společností a jejím státem a právem), jednak konečně na případu států slovanských. Pro období feuda-

lismu hlavními otázkami by byly problémy středověkého politického univerzalizmu (výklad o Svaté římské říši); kultura tzv. právních dějin a vůbec obyčejového práva; stavovská "monarchia mixta"; absolutní monarchie a její instituce; posléze série buržoazních revolucí, jimiž se už přechází ke státu a právu společnosti kapitalistické. Každý, kdo měl co říci s přednášením a zkoušením všeobecných právních dějin v dosavadním pojetí, případně na obdobnou řadu základních otázek, jež by bylo lze řešit a vykládat na srovnávacím základě, jednak pro období otrokářského společenského řádu, jednak zejména pro období kapitalismu, o nichž zde podrobněji nehodlám hovořit.

Vypracování studijních pomůcek a učebnic by bylo samozřejmě možné jen za široké mezinárodní spolupráce, přičemž by se dostávala do popředí myšlenka *integrace* zemí socialistického tábora na poli výchovy právníků. Takovouto integraci považujeme za jeden z nejdůležitějších požadavků už pro nejbližší budoucnost. Vědecká práce, sloužící přednášení obecných právních dějin za podklad a odborné východisko, zaměřila by se na pečlivě a uváženě zvolené problémy vývoje politických a právních institucí *jinych* států a národů, a to především metodou srovnávací. Spadaly by sem některé otázky státu a práva antického Říma, Řecka a zemí Blízkého východu, určité problémy právních dějin německých, polských, ruských a některých zemí západní Evropy za feudalismu, problematika právních dějin feudálního světa islámu, otázky státu a práva v oblasti koloniálního světa 16. - 20. století a konečně vybrané otázky z dějin státu a práva hlavních zemí za kapitalismu, zejména USA, Anglie, Francie a Německa. Zvláštní pozornost by bylo třeba věnovat v každém případě Německu jako hlavnímu sousedu Československa.

C) Pokud jde o dějiny státu a práva SSSR a ostatních socialistických zemí, je třeba počítat při přednášení s daleko *tvůřivější* a ideově vyspělejší syntézou, než se dalo až dosud. Jen takový způsob výuky může být pro studenty atraktivní a politicky účinný. Pozitivisticky právnícké podávání faktů o změnách, jež proběhly v zákonodárství během více než půl století v SSSR a během čtvrt století v ostatních socialistických zemích nemůže působit než únavně a politicky v podstatě negativně, nehledě na pochybnou vědeckou cenu toho.

Co se týče vědecké práce, vyplyne patrně volba témat na tomto poli až z porad, jejichž bázi bude tvořit zásada dělby práce uvnitř tábora socialismu. Bude to postup sice poněkud těžkopádný, ale jedině zajišťující v tomto směru efektivitu vynaloženého úsilí a možnost hodnocení dosažených výsledků.

D) Do rámce katedry dějin státu a práva bude pravděpodobně začleněn také obor Dějin politických a právních ideologií (učení). Hlavním posláním výuky bylo by zde, odhalovat a posluchačům zpřístupňovat ideo-

logická jádra, třídní závislost a koneckonců historicko-politickou podstatu těch teorií (učení), jež jsou pro tu kterou dobu - podle periodizace provedené na vědeckém základě - typické.

Svým způsobem by tyto výklady tvořily doprovod a prohloubení výkladů o obecných (světových) dějinách státu a práva, jimž jsou obsahově nejbližší.

Dosáhnout také na tomto poli marxistické ideové čistoty je prvořadým úkolem pracovníků, kterým výuka a vědecká práce v tomto oboru připadne. Pro volbu vědecké tematiky platí v podstatě totéž, co jsme pověděli o oboru předchozím. Organizační strukturu katedry bylo by možno přizpůsobit hlediskům, jež byly právě nastíněny.

Perspektivně je záhodno uvažovat i o tom, celek takto vytvořený organizačně povýšit na Ústav právních dějin (dějin státu a práva) PF UK. Skýtalo by to možnost, ve větší míře rozvinout vědecké bádání a opatřit toto pracoviště i větším počtem vědeckých a odborných (nepedagogických) pracovníků.